Socialutskottets betänkande 1985/86:18

om anslag till Socialdepartementet m. m.
(prop. 1985/86:100 bil. 7 delvis)

SoU
1985/86:18

Sammanfattning

Utskottet tillstyrker i betänkandet regeringens förslag till medelsanvisning under avsnitt A. Socialdepartementet m. m. I anslutning till anslaget A 3. Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet behandlas 23 motionsyrkanden om bl. a. olika insatser på forskningens område. Samtliga motionsyrkanden avstyrks.

M-ledamöterna reserverar sig till förmån för sitt förslag om ett tillkännagivande om inriktningen av välfärdspolitiken. C-ledamöterna reserverar sig till förmån för dels ett förslag (c) om inriktningen av arbetet för att begränsa antalet socialbidragstagare, dels ett förslag (c) om ett övergripande handlingsprogram för barn i storstadsmiljö. Vpk-ledamoten reserverar sig dels för sitt förslag om en riksnorm för socialbidragen, dels till förmån för två motionsyrkanden (vpk, c) om forskning om ofarliga dentalmaterial.

FEMTE HUVUDTITELN

Proposition 1985/86:100 bil. 7

1. A 1. Socialdepartementet. A 2. Utredningar m. m.

Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkterna A 1. och A 2. (s. 18 och 19) samt hemställer

1. att riksdagen för budgetåret 1986/87 till *Socialdepartementet* anvisar ett förslagsanslag av 22 801 000 kr.,

2. att riksdagen för budgetåret 1986/87 till *Utredningar m. m.* anvisar ett reservationsanslag av 26 000 000 kr.

2. A 3. Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet

Regeringen har under punkt A 3. (s. 19–21) föreslagit riksdagen att till Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet för budgetåret 1986/87 anvisa ett reservationsanslag av 35 661 000 kr.

1 *Riksdagen 1985/86. 12 saml. Nr 18*

I motion 1985/86:So206 av Ulf Adelsohn m. fl. (m) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 1), att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om inriktningen av välfärdspolitiken.

I motion 1985/86:So210 av Christina Flink (s) och Ewa Hedkvist Petersen (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskning kring kvinnor med alkoholproblem.

I motion 1985/86:So216 av Anita Johansson m. fl. (s) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att en låginkomstutredning tillsätts enligt vad som angetts i motionen.

I motion 1985/86:So217 av Rune Gustavsson m. fl. (c) hemställs att riksdagen beslutar att som sin mening ge regeringen till känna vad som anförts om inriktningen av arbetet för att begränsa antalet socialbidragstagare.

Motivering till motionsyrkandet finns i motion 1985/86:Sf243.

I motion 1985/86:So229 av Maj-Lis Landberg m. fl. (s) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om åtgärder som underlättar situationen för de ensamstående inom arbetsmarknads-, utbildnings-, bostads- och socialpolitikens ram.

I motion 1985/86:So233 av andre vice talman Karl Erik Eriksson m. fl. (fp, c) hemställs att riksdagen hos regeringen begär att resurser ges till den ekonomiska forskningen så att frågan om alkoholens ekonomiska effekter kan kartläggas med högsta möjliga forskarkompetens.

Motivering till motionsyrkandet finns i motion 1985/86:Sk816.

I motion 1985/86:So243 av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) och Margareta Andrén (fp) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att forskning och utvecklingsarbete, som avser att ge fördjupad kunskap om de socialt mest utsatta barnens livsvillkor, bör prioriteras.

I motion 1985/86:So244 av Margareta Andrén (fp) och Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till allergiförebyggande åtgärder bland barn och skolungdomar,

2. att riksdagen hos regeringen begär förslag till "idébank" för insamlande av erfarenheter om allergiframkallande ämnen och medel,

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag till en "allergikommission", sammansatt av representanter för olika myndigheter, experter och övriga intressenter inom socialstyrelsen.

I motion 1985/86:So247 av Inga Lantz m. fl. (vpk) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en riksnorm bör utarbetas för att få till stånd mer rättvisa socialbidrag.

Motivering till motionsyrkandet finns i motion 1985/86:Sf321.

I motion 1985/86:So251 av Karin Söder m. fl. (c) hemställs att riksdagen beslutar begära att regeringen låter barnmiljörådet med beaktande av vad

som anförts i motionen utarbeta ett samlat och övergripande handlingsprogram för barn i storstadsmiljö.

I motion 1985/86:So254 av Rune Gustavsson m. fl. (c) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 3), att riksdagen beslutar hos regeringen begära förslag till styrning av forskningsmedel så som i motionen anförts.

I motion 1985/86:So255 av Nils Carlshamre (m) och Anita Bråkenhielm (m) hemställs, såvitt här är i fråga, (yrkande 2), att riksdagen hos regeringen begär en noggrann kartläggning av alkoholens skadeverkningar framför allt på de familjesociala och medicinska områdena men även beträffande alkoholskador i form av olyckor, våldsbrott, försämrad samhällsekonomi m. m.

I motion 1985/86:So411 av Inga Lantz m. fl. (vpk) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 3), att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att forskningen måtte intensifieras för att få fram nya ofarliga dentalmaterial.

I motion 1985/86:So418 av Iréne Vestlund m. fl. (s) hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om forskning kring barnlöshet.

I motion 1985/86:So422 av Ewa Hedkvist Petersen m. fl. (s) hemställs

1. att riksdagen anhåller att regeringen ger socialstyrelsen i uppdrag att ta initiativ så att psykologiska/sociala utredningar samt psykologisk stödbehandling kommer till stånd vid barnlöshetsutredningar,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om att forskningen kring barnlöshet bör inriktas på att förebygga barnlöshet.

I motion 1985/86:So428 av Marianne Andersson (c) och Jan Hyttring (c) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkandena 1 och 2),

1. att riksdagen hos regeringen begär att forskare som hittills arbetat med provtagning och forskning om kvicksilverförgiftning får medel till fortsatt arbete,

2. att riksdagen hos regeringen begär att forskning om ersättningsmaterial intensifieras.

I motion 1985/86:So435 av Maj Britt Theorin m. fl. (s) hemställs, såvitt här är i fråga (yrkande 2), att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om att den medicinska och biologiska kvinnoforskningen ges prioritet.

I motion 1985/86:So457 av Ingrid Ronne-Björkqvist m. fl. (fp) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag till åtgärder för att tillgodose behovet av utbildning i medicinsk etik,

2. att riksdagen hos regeringen begär att sekretessfrågorna kring de forskningsetiska kommittéernas verksamhet klarläggs.

Från anslaget utgår bidrag till forsknings- och utvecklingsarbete, FoU, samt försöksverksamhet inom socialdepartementets verksamhetsområde. Som beredningsorgan till regeringen då det gäller att ge bidrag från detta anslag finns delegationen för social forskning (DSF). Delegationen har också till uppgift att initiera och stimulera FoU inom socialdepartementets ansvarsområde.

I den av riksdagen antagna propositionen om forskning (prop. 1983/84:107, UbU 28, rskr. 401) fastställdes en treårig forskningsram. Socialdepartementet tillfördes 5 milj. kr. för forskning om viktiga problem inom social- och hälsovårdsområdet.

Under budgetåret 1984/85 har tre av delegationens tillsatta initiativgrupper avslutat sitt arbete. De har bl. a. inventerat forskningsbehov inom områden där hittillsvarande insatser bedömts otillräckliga. De tre områdena är hälso- och sjukvårdsforskning, hälso- och sjukvårdens samt socialtjänstens medverkan i samhällsplaneringen och forskning inom socialförsäkringssystemet. Ytterligare en initiativgrupp har framlagt förslag om dokumentation av social forskning samt information om dess resultat. En initiativgrupp för handikappforskning beräknas inom kort redovisa resultaten av sitt arbete.

Delegationen har med utgångspunkt i initiativgruppsrapporterna gjort prioriteringar för de närmaste fem åren.

För hälso- och sjukvårdsområdet prioriteras forskning om sjukdomars utbredning och uppkomst med särskild hänsyn till sociala faktorer samt forskning om hälsoekonomi och inflytandefrågor. Forskning om nya arbetsmetoder inom psykiatrin och om åldrandet ges också hög prioritet.

Då det gäller socialtjänstens samt hälso- och sjukvårdens medverkan i samhällsplaneringen har högsta prioritet givits för teoriutveckling rörande orsakssambanden mellan strukturella förhållanden och sociala och medicinska problem. Det gäller också forskning om processer och förhållanden eller åtgärder som leder till bra alternativt dåliga närmiljöer. Härutöver prioriteras bl. a. forskning om och analys av vård- och serviceutnyttjandet inom socialtjänst och sjukvård.

För socialförsäkringsforskningen prioriteras grundläggande socialpolitiska och välfärdsteoretiska analyser av försäkringen, ekonomiska analyser av försäkringen, frågan om socialförsäkringens samspel med utvecklingen på arbetsmarknaden samt juridisk och rättssociologisk forskning om försäkringens förvaltning och tillämpning.

För samtliga områden betonas betydelsen av återkommande kunskapssammanställningar och analyser av tidigare utförd forskning. Vidare redovisas initiativ som DSF tagit i syfte att göra forskningsresultaten tillgängliga för brukarna.

Utskottet tillstyrker regeringens förslag till medelsanvisning avseende anslaget A 3. Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet.

Socialbidragens utveckling m. m.

Utskottet vill inledningsvis lämna vissa allmänna bakgrundsuppgifter till de

motioner som behandlas under detta avsnitt.

Under 1970-talet kännetecknades utvecklingen av socialbidragen av en stadig minskning av såväl antalet bidragstagare som kostnaderna för utgivet socialbidrag. Under 1981 vände emellertid denna trend och fram t. o. m. 1984 har det skett en kraftig ökning både av antalet bidragstagare och av kostnaderna.

Antalet bidragstagare (samtliga medlemmar i de hushåll som fick socialbidrag) 1984 (524 652) motsvarar ungefär antalet bidragstagare 1972 (520 552). 66 % av socialbidragstagarna 1984 utgörs av hushåll utan barn. Den största gruppen socialbidragstagare (39 %) utgörs av ensamma män. Ensamma kvinnor utan barn är dock den grupp som procentuellt sett ökat mest under 1980-talet (från 18 till 21 % av bidragstagarna). Ca 6 % av befolkningen fick socialbidrag någon gång under 1984. Vid jämförelse kommunvis varierar andelen mellan 1 och 12 % av befolkningen.

Under år 1984 utgivna bidrag uppgick till 2 759 milj. kr., vilket motsvarar 907 milj. kr. i 1972 års priser. Detta belopp kan jämföras med vad som utgick 1980, vilket motsvarade 444 milj. kr. räknat i 1972 års priser (Statistiska meddelanden från SCB S 34 SM 8501).

Mot bakgrund av den kraftiga ökningen av antalet socialbidragstagare under de första åren av 1980-talet tillsatte regeringen i november 1985 en arbetsgrupp för att analysera orsakerna till socialbidragens utveckling. I analysgruppen ingår representanter för socialdepartementet, statsrådsberedningen, arbetsmarknads- och bostadsdepartementen, socialstyrelsen, statistiska centralbyrån (SCB), konsumentverket och Svenska kommunförbundet.

Analysgruppen skall enligt sina direktiv inte bara undersöka orsakerna bakom det ökande antalet socialbidragstagare, utan också vilka grupper i samhället, t. ex. barnfamiljer, ensamstående, arbetslösa, ofrivilligt deltidsarbetande, studerande, flyktingar och olika åldersgrupper, som ökar mest av socialbidragstagarna. Till analysgruppens uppgifter hör också att granska hur skillnaderna i normer mellan kommuner påverkar antalet socialbidragstagare, liksom att analysera den kommande utvecklingen. Arbetsgruppen skall slutföra sitt arbete före 1986 års utgång. Redan i slutet av våren skall den presentera en delrapport.

Regeringen har vidare den 13 februari i år tagit initiativ till en heltäckande fördelningspolitisk undersökning utförd av SCB. I direktiven anför regeringen att den anser det angeläget att snarast få en samlad och aktuell bild av levnadsvillkorens utveckling som underlag för debatt och fortsatta överväganden om fördelningspolitiken. Regeringen har därför uppdragit åt SCB att göra en heltäckande undersökning av hur välfärden har utvecklats och fördelats under de senaste 15 åren. Undersökningen skall dels redovisa förändringar i de ekonomiska villkoren (löner, inkomster, förmögenheter och köpkraft), dels beskriva hur andra levnadsvillkor såsom utbildning, boende, hälsa m. m. har utvecklats. I undersökningen skall också ingå en analys av tänkbara orsaker till de förändringar som kan iakttas. Enligt direktiven bör SCB i den utsträckning det är möjligt och lämpligt grunda sitt arbete på material som redan har tagits fram i den officiella inkomststatistiken och i olika levnadsnivåundersökningar inom SCB, riksrevisionsverket,

forskningsinstitut och andra expertgrupper. SCB bör vidare samordna sitt arbete med den ovan nämnda analysgruppen. SCB:s uppdrag skall vara avslutat och redovisas till regeringen i februari 1987. En delredovisning skall lämnas i oktober 1986.

Vidare kan nämnas att det inom regeringskansliet tillsatts en interdepartemental arbetsgrupp för fördelningspolitiska frågor.

Flera motioner tar upp frågor som har anknytning till de senaste årens utveckling av socialbidragen.

I *motion 1985/86:So216 av Anita Johansson m.fl. (s)* begärs att en ny låginkomstutredning tillsätts enligt vad som angetts i motionen. Trots att arbetslösheten minskat under de senaste tre åren och trots att landets och statens ekonomi förbättrats under denna tid, minskar inte människors behov av socialbidrag. Allt fler tvingas söka socialbidrag, inte framför allt därför att de saknar arbete, utan därför att deras inkomst helt enkelt inte räckt till. Enligt motionärerna kan man också utgå från att de ökade socialbidragskostnaderna är en följd av otillräcklig uppräkning av barnbidrag, bostadsbidrag, arbetslöshetsersättning, studiebidrag och andra generella socialpolitiska insatser. Motionärerna uttrycker sin tillfredsställelse med att regeringen ser allvarligt på dessa frågor och vidtar angivna åtgärder inom regeringskansliet. Frågan är dock av en sådan betydelse att en mer omfattande och bredare sammansatt statlig utredning behövs för att kunna lägga fram mer genomgripande förslag till reformer. Motionärerna hänvisar till att en rad organisationer, bl. a. LO och TCO, krävt att en ny låginkomstutredning tillsätts.

I *motion 1985/86:So217 av Rune Gustavsson m.fl. (c)* hemställs att regeringen ges till känna vad som i motion 1985/86:Sf243 anförts om inriktningen av arbetet för att begränsa antalet socialbidragstagare. I den sistnämnda motionen anförs att den snabba ökningen av socialbidragstagare ställer krav på en högre ambitionsnivå för arbetsmarknads- och regionalpolitiken, för familjepolitiken och för rättvisan i skattesystemet. En analys av orsakerna till den kraftiga ökningen måste därför omfatta en analys av politiken på de nu nämnda områdena. Det är också viktigt att analysera regionala variationer, vilka inte kan förklaras av arbetsmarknadsskäl.

I *motion 1985/86:So229 av Maj-Lis Landberg, m.fl. (s)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om åtgärder som underlättar situationen för de ensamstående inom arbetsmarknads-, utbildnings-, bostads- och socialpolitikens ram. Enligt motionärerna är de ensamstående en grupp som växer i antal och vars andel av socialhjälpstagarna ökar mest. Det mest oroande är att så många unga tvingas starta sitt yrkesliv som socialhjälpstagare. Även andra ensamstående har dock svårigheter. Motionärerna pekar bl. a. på att bostadskostnaden är en mycket dryg andel för den ensamstående, att kvinnor som inte kan få full arbetstid får ekonomiska svårigheter och att pensionärer med hög hyra har det bekymmersamt. Motionärerna är medvetna om de åtgärder regeringen hittills vidtagit, men anser att det är bråttom med åtgärder när det gäller de ensamstående och då särskilt de unga.

I *motion 1985/86:So247 av Inga Lantz m.fl. (vpk)* hemställs, med hänvisning till vad som anförts i motion 1985/86:Sf321, att riksdagen ger

regeringen till känna att en riksnorm bör utarbetas för att få till stånd mer rättvisa socialbidrag. Det är kommunerna som har ansvaret för socialbidragen, anför motionärerna. Därför skiftar också både utformningen och ersättningsnivåerna på socialbidragen. Kommunernas normer för socialbidrag varierar sålunda mellan 80 % och upp till 140 % av basbeloppet. Ett sådant missförhållande är djupt orättvist, anser motionärerna. En och samma norm bör gälla när det gäller storlek på socialbidrag och regeringen bör därför utfärda en bindande riksnorm för socialbidragen.

Utskottet gör när det gäller de nu nämnda motionerna följande överväganden.

Den tidigare låginkomstutredningen tillsattes i december 1965. Av dess direktiv framgår bl. a. följande om utredningsuppdraget:

Undersökningen bör gå ut på att dels statistiskt kartlägga den reella inkomstspridningen med särskild inriktning på avvikelserna nedåt från genomsnittet, dels belysa orsakerna till att vissa grupper inte fått den andel i den allmänna standardstegring som framstår som rättvis. Den bör söka skapa en grund för att bedöma vilka metoder som kan komma i fråga för att höja inkomstnivån för de personer och grupper det gäller. Det bör i möjlig mån klarläggas huruvida den låga inkomsten beror på personliga förhållanden eller på mera allmängiltiga omständigheter. Det måste vara angeläget att vinna ökad klarhet om varför många medborgare i den fulla sysselsättningens samhälle inte kunnat komma bort från en mindre givande eller ostadig sysselsättning till en mera fördelaktig sådan.

Låginkomstutredningen avlämnade betänkandena (SOU 1970:34) Svenska folkets inkomster och (SOU 1971:39) Den svenska köpkraftsfördelningen 1967. Efter det att utredningen lagts ned 1971 gav dess huvudsekreterare ut en egen rapport, Ds In 1972:17 Forskning om välfärden, där han lade fram förslag till en vidareutveckling av utredningens arbete.

I motion So216 (s) har begärts att en ny låginkomstutredning tillsätts som skall kunna lägga fram mer genomgripande förslag till reformer på det socialpolitiska området.

Syftet med den fördelningspolitiska undersökning som nyligen initierats av regeringen är att få en samlad och aktuell bild av levnadsvillkorens utveckling som underlag för debatt och fortsatta överväganden om fördelningspolitiken. Även om några förslag således inte kommer att läggas fram direkt, har man enligt utskottets mening anledning förvänta att utredningsresultaten kommer att ge en god grund för fortsatta överväganden om lämpliga åtgärder. Någon riksdagens åtgärd med anledning av motionen är därför inte påkallad. Motion So216 (s) avstyrks alltså.

I SCB:s undersökning skall, som ovan nämnts, dels redovisas förändringar i de ekonomiska villkoren (löner, inkomster, förmögenheter och köpkraft), dels beskrivas hur andra levnadsvillkor, såsom utbildning, boende, hälsa m. m. har utvecklats. SCB skall därvid samarbeta med socialdepartementets analysgrupp där företrädare för bl. a. finans-, arbetsmarknads- och bostadsdepartementen ingår. Utskottet förutsätter, mot bakgrund härav, att analysen av det ökade antalet socialbidragstagare kommer att få den breda inriktning som begärts i motion 1985/86:So217 (c). Motionen påkallar därför inget uttalande av riksdagen.

Såsom framgått av den här lämnade redovisningen skall socialdepartementets analysgrupp bl. a. undersöka hur de ensamstående som grupp ökat sin andel av socialbidragstagarna. Analysgruppens arbete kommer att samordnas med den heltäckande fördelningspolitiska undersökning av hur välfärden har utvecklats och fördelats de senaste 15 åren som SCB skall utföra. När undersökningsresultaten är klara förutsätter utskottet att det finns ett gott underlag för bedömning av vilka åtgärder som behöver sättas in för de grupper som konstaterats ha svårigheter, t. ex. ensamstående. Motion So229 (s), vari föreslås åtgärder som underlättar situationen för de ensamstående, påkallar med hänvisning härtill för närvarande ingen åtgärd av riksdagen.

En motion om en riksnorm för socialbidragen, likalydande med den nu aktuella motion So247 (vpk), behandlades av utskottet så sent som i oktober 1985 (SoU 1985/86:2 s. 6–16). I betänkandet, vartill hänvisas, lämnades en utförlig redogörelse för bl. a. socialtjänstlagens bestämmelser på området, framlagda förslag om socialförsäkringstillägg, s. k. SOFT, socialstyrelsens allmänna råd, olika normer för levnadskostnader, socialbidragsnormer, regeringsrättens bedömning av "skälig levnadsnivå" m. m.

Utskottet, som ansåg sig kunna konstatera att det alltjämt fanns betydande skillnader mellan kommunernas normnivåer för socialbidrag, fann i likhet med motionären att det var angeläget från rättvisesynpunkt att dessa skillnader minskades. Den principiellt bästa lösningen på detta problem vore införandet av ett socialförsäkringstillägg, s. k. SOFT, ansåg utskottet som vidare anförde följande (s. 15).

Socialstyrelsens nyligen utkomna Allmänna råd om socialbidrag, vilka utarbetats i samråd med Svenska kommunförbundet, är emellertid ägnade att leda till en mera enhetlig tillämpning av socialbidragsreglerna och motverka alltför stora skillnader i normnivå mellan kommunerna. Ett analysarbete vad gäller socialbidragens utveckling har vidare inletts inom regeringskansliet. Det finns enligt utskottets mening anledning att avvakta utvecklingen till följd av socialstyrelsens allmänna råd samt resultatet av analysgruppens arbete. Socialberedningens slutbetänkande samt regeringens överväganden med anledning därav bör dessutom föreligga innan riksdagen kan gå in på frågan om eventuella åtgärder i denna sak.

Med hänvisning till det anförda avstyrkte utskottet den då aktuella motionen.

I ett svar på en interpellation (c) den 11 mars 1986 om normen för socialbidrag poängterade socialministern att rätten till socialhjälp alltid skall prövas individuellt. Socialbidragsnormer är i grunden endast vägledande och skall ses som ett hjälpmedel som aldrig får tillämpas rigoröst när det gäller att bestämma rätten till bistånd. Den enskildes situation kan motivera såväl lägre som högre bidragsbelopp än vad de av kommunen antagna normerna anger. Vidare uttalade socialministern bl. a. att man enligt hennes mening borde avvakta tillämpningen av socialstyrelsens Allmänna råd om socialbidrag innan man lagstiftningsvägen vidtog andra åtgärder (Snabbprotokoll 1985/86:92 s. 5–9).

Utskottet anser inte att det sedan föregående riksdagsbehandling inträffat något som skulle ge anledning till ett ändrat ställningstagande och avstyrker därför motion 1985/86:So247 (vpk).

I *motion 1985/86:So206 av Ulf Adelsohn m. fl. (m)*, slutligen, hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om inriktningen av välfärdspolitiken (*yrkande 1*). Enligt motionen bygger den moderata välfärdspolitiken på fem viktiga utgångspunkter: Välfärd måste byggas på en moral. Familjen är välfärdens viktigaste skapare. Välfärdens fördelning kan aldrig skiljas från välfärdens skapande. Välfärden förutsätter en stat som är stark – men inte på medborgarnas bekostnad. Välfärd förutsätter också att alla människor har rätt och möjlighet att forma sin tillvaro efter eget huvud. Sammanfattningsvis anför motionärerna att moderat välfärdspolitik är ett vidare begrepp än socialdemokratisk, då den innebär mycket mer än ekonomiskt välstånd och offentliga utgifter.

Varje parti utformar sin välfärdspolitik utifrån sin egen ideologi. Det innebär att inriktningen av de olika partiernas välfärdspolitik skiljer sig åt i samma mån som ideologierna gör det. Något skäl för riksdagen att ge regeringen till känna vad som i motionen anförs om den moderata välfärdspolitiken finns enligt utskottets mening inte. Motionen avstyrks således i här aktuell del (yrkande 1).

Barns villkor

I *motion 1985/86:So243 av Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) och Margareta Andrén (fp)* hemställs att forskning och utvecklingsarbete, som avser att ge fördjupad kunskap om de socialt mest utsatta barnens livsvillkor, bör prioriteras. Enligt motionärerna har det i debatten om barnens rätt framförts av bl. a. representanter för socialvården, barnhälsovården och Rädda barnen att det finns tecken som tyder på att de mest utsatta barnen fått det sämre under 1980-talet. Det har uppgivits att det finns en grupp av barn som får utstå mer av vanvård, misshandel och övergrepp innan åtgärder som verkligen skyddar barnen vidtas. I motionen ges exempel på tänkbara orsaker till en sådan utveckling, men samtidigt anförs att många av de anförda teorierna mera bygger på tro än på vetande. Det är därför synnerligen angeläget att vi får en fördjupad kunskap om de mest utsatta barnens livsvillkor, anför motionärerna.

Även utskottet anser det angeläget med forsknings- och utvecklingsarbete som ger kunskap om barns livsvillkor. Det är viktigt med solida kunskaper så att inte utvecklingen riskerar att styras av tillfälliga opinioner som saknar vetenskaplig förankring. Även om de flesta barn i Sverige har det mycket bra i både fysiskt och psykiskt hänseende, finns det otvivelaktigt en grupp barn som far illa. En nyligen publicerad undersökning i Läkartidningen (1986 nr 11, s. 953 ff.) ger vid handen att vart sjätte barn under 16 år, eller 17 %, har psykiska störningar av sådan art och grad att de eller deras omgivning lider av störningarna.

Barn- och familjepolitisk forskning prioriterades i samband med 1982 års forskningspolitiska riksdagsbeslut för perioden 1982–1986. Under perioden har särskilda medel anvisats till SCB för att i enlighet med riksdagens beslut (SoU 1981/82:28, rskr. 142) utveckla ett förslag till statistiksystem om barns och ungdomars levnadsförhållanden. Socialutskottet hade ansett att "det är angeläget att ett informationssystem rörande barns och ungdomars levnads-

förhållanden utvecklas så att vi får ett bättre underlag för utformningen av samhällets insatser för barn och ungdom" (betänkandet s. 19). SCB har den 20 mars 1985 avlämnat en rapport som är avsedd att ligga till grund för beslut om det fortsatta utvecklingsarbetet med statistiksystem om barn och ungdom. I rapporten lämnas flera förslag till fördjupad analys på olika områden, bl. a. beträffande tvångsomhändertagande av barn. Regeringen har nyligen anslagit 200 000 kr. till SCB för fortsatt arbete med statistiksystemen.

För att stödja den långsiktiga kunskapsutvecklingen och kompetensuppbyggnaden inom området har DSF inrättat sex forskarstipendier. Tre av dessa avser forskning rörande barnomsorgen, ett gäller välfärdsaspekter på fritidsverksamhet för barn och ungdom och två avser forskning rörande omhändertagande av barn.

I sin verksamhetsberättelse för 1983–1984 uppger DSF att delegationen under den närmaste treårsperioden inom området för barn- och familjepolitisk forskning särskilt vill prioritera bl. a. forskning om vårdnadsfrågor och omsorg om barn som far illa. DSF har sålunda beviljat medel till flera forskningsprojekt med denna inriktning. Så har t. ex. projektet Att skilja barn och föräldrar, vilket rör tvångsomhändertaganden av barn, erhållit stöd, liksom bl. a. projekten Barn i kris, Familjemisshandel–Misshandlade kvinnor och deras familjer, där även barnens situation uppmärksammas, Barns upplevelser av daghem samt ett projekt som rör incest mot små barn. DSF har dessutom nyligen anordnat ett seminarium om omhändertagande av finska barn i Sverige.

Vidare kan nämnas att det vid Linköpings universitet planeras tvärvetenskaplig temaforskning om barns villkor.

Som framgått av den ovan lämnade redovisningen prioriterar DSF särskilt forskning om barn som far illa. DSF har också fördelat ytterligare medel till SCB för fortsatt utvecklingsarbete rörande statistiksystemen om barns och ungdomars levnadsförhållanden. Enligt vad utskottet erfar kommer forskning om barn och deras levnadsförhållanden att föreslås utgöra ett prioriterat område i nästa forskningspolitiska proposition.

Utskottet vill framhålla att det fortfarande finns ett stort behov av förbättrade kunskaper om barns livsvillkor och om lämplig utformning av samhällets insatser för barn och ungdom. Särskilt gäller detta i fråga om de socialt mest utsatta barnen, för vilka samhället måste ta ett särskilt ansvar. Forskning om barns levnadsförhållanden bör därför även i fortsättningen vara ett högt prioriterat område. Utskottet ser positivt på att tvärvetenskaplig forskning om barn är på väg att inrättas i Linköping. Med hänsyn till vad som ovan redovisats om forskningens inriktning kan det dock inte anses erforderligt med något riksdagens uttalande i frågan. Motion So243 avstyrks därför.

I *motion 1985/86:So251 av Karin Söder m. fl. (c)* begärs att regeringen låter barnmiljörådet, med beaktande av vad som anförts i motionen, utarbeta ett samlat och övergripande handlingsprogram för barn i storstadsmiljö. Enligt motionärerna krävs åtgärder på såväl övergripande plan som på detaljområden för att förbättra barns och ungdomars situation i samhället, inte minst i

våra storstadsområden. I motionen tar motionärerna upp flera områden där de anser att insatser krävs, t. ex. boende- och fritidsmiljön, utbildningen, invandrarbarnens situation, arbetstiderna för småbarnsföräldrar och TV-film- och videoutbudet.

En motion (c) med nära nog identiskt innehåll – en begäran om att låta barnmiljörådet utarbeta ett samlat och övergripande handlingsprogram för att förbättra barns och ungdomars villkor – behandlades av utskottet våren 1985. Utskottet avstyrkte motionen med hänvisning till att en rad åtgärder vidtagits det senaste året i syfte att på skilda områden förbättra barns och ungdomars förhållanden samt anförde (SoU 1984/85:17 s. 9):

Uppgiften att samordna de olika insatserna och ta mera övergripande initiativ bör enligt utskottets mening snarare åvila barn- och ungdomsdelegationen än – såsom motionärerna förordar – barnmiljörådet. Som framgått av den här lämnade redogörelsen är barn- och ungdomsdelegationen representerad i en rad olika arbetsgrupper som stöder försöks- och utvecklingsarbete som gäller barn och ungdom. Delegationen har därutöver samordnande och övergripande uppgifter. Ett uppdrag till barnmiljörådet i enlighet med motionen skulle mot denna bakgrund knappast tillföra något nytt.

Även under det gångna året har satsningar gjorts för att främja en gynnsam utveckling och goda uppväxtförhållanden för barn och unga. Barn- och ungdomsdelegationen lämnade år 1985 en rapport (SOU 1985:33) Några barn- och ungdomsfrågor 1982–1985. I rapporten finns en redogörelse dels för de åtgärder som regeringen vidtagit på barn- och ungdomsområdet, dels för det förberedelsearbete som bedrivits i barn- och ungdomsdelegationen och de allmänna diskussioner som därvid förts. Av rapporten framgår bl. a. att delegationen fortfarande är representerad i arbetsgrupper som stöder utvecklingsarbete vid fritidsgårdar och inom idrottsrörelsens barn- och ungdomsverksamhet. Delegationen har också engagerat sig i frågor som rör bl. a. föräldrars arbetstider, videoväldet, övergången skola–arbetsliv och invandrarbarns förhållanden.

I nyligen meddelade tilläggsdirektiv till barn- och ungdomsdelegationen (Dir. 1986:4) anför statsministern bl. a. att delegationen i sitt fortsatta arbete bör ges möjlighet att fördjupa och bredda några allmänna, övergripande och principiellt inriktade diskussioner. För att detta skall vara möjligt bör delegationen ges en något friare ställning till det löpande arbetet i regeringskansliet. Delegationens rådgivande uppgifter bör fortsättningsvis begränsas till frågor av allmän karaktär och tvärgående frågor som hör hemma inom flera fackdepartements områden.

Utskottet delar uppfattningen att det är viktigt att beakta de speciella problem som storstadsmiljön kan medföra för barn och ungdomar.

De frågor som tas upp i motionen berör dock flera fackdepartement och bör lämpa sig för en övergripande diskussion i barn- och ungdomsdelegationen. Utskottet anser i likhet med föregående år inte att det finns skäl att ge barnmiljörådet ett uppdrag av här aktuellt slag. Motion So251 (c) avstyrks därför.

I mars 1983 anordnade Riksbankens jubileumsfond ett symposium om forskning och alkoholpolitik där forskare, riksdagsledamöter samt företrädare för regeringskansli, berörda myndigheter och organisationer deltog. Syftet med symposiet var att försöka klarlägga på vilka punkter det föreligger överensstämmelser resp. motsättningar mellan den av riksdagen förda alkoholpolitiken (och de olika riksdagspartiernas alkoholpolitiska program) och de forskningsresultat och kunskapsbaserade erfarenheter som finns. En rapport från symposiet har lämnats i skriften Alkoholpolitiken och forskningen (RJ 1984:1).

Vid flera tillfällen under symposiet framfördes från riksdagsledamöternas sida önskemål om ett alkoholpolitiskt program utarbetat av forskare. Mot den bakgrunden tillskrev fonden Svenska läkaresällskapet som den 5 november 1985 överlämnade en skrivelse med principiella synpunkter på alkoholpolitiken, utgående från biologiska och medicinska fakta. Skrivelsen, som också överlämnats till socialutskottet, innehåller bl. a. förslag till prioriteringar på alkoholforskningens område.

I *motion 1985/86:So210 av Christina Flink (s) och Ewa Hedkvist Petersen (s)* hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om forskning kring kvinnor med alkoholproblem. Motionärerna anför att kvinnornas alkoholkonsumtion i Sverige under senare år har ökat snabbare än männens. Särskilt snabbt har alkoholbruket ökat i de yngre åldersgrupperna, där dryckesvanorna i stort sett är desamma för kvinnor som för män. Enligt motionärerna finns ännu alltför få åtgärder som speciellt inriktat sig på de kvinnor som har alkoholproblem. Det är därför nödvändigt med kraftfulla insatser bl. a. genom en ökad forskning om alkoholförebyggande insatser och om de missbrukande kvinnornas vardag.

Utskottet har behandlat frågor om insatser för kvinnliga missbrukare vid flera tillfällen, senast i betänkande SoU 1985/86:17, vartill hänvisas. I betänkande SoU 1984/85:14 underströk utskottet vikten av att orsaker till och behandling av alkoholproblem hos kvinnor även i fortsättningen ägnades särskild uppmärksamhet. Det gällde inte minst beträffande de gravida missbrukarna mot bakgrund av de risker som alkohol innebär för fostret. En annan fråga som utskottet ansåg borde uppmärksammas gällde behovet av särskilda behandlingsmöjligheter för kvinnor. I betänkande SoU 1985/86:17 sade sig utskottet göra samma bedömning som tidigare när det gäller behovet av insatser för kvinnliga missbrukare. Utskottet, som också erinrade om det betydande stöd som utgått för projekt för kvinnliga missbrukare, ansåg det inte erforderligt med något riksdagens uttalande i frågan.

Alkoholkonsumtionen bland kvinnor är lägre än bland män. Antalet kvinnor som missbrukar alkohol är också lägre. Under senare år har kvinnornas konsumtion dock närmat sig männens. I början av 1960-talet gick det en kvinnlig missbrukare på 23 manliga. Nu är förhållandet mellan kända kvinnliga och manliga missbrukare en på fem. I de yngre åldersgrupperna är skillnaden mellan könen i dag mycket liten. Kvinnors missbruk förefaller dessutom att vara mer destruktivt. Det utvecklas snabbare, prognosen är sämre och överdödligheten, särskilt i levercirrhos, är större.

Forskningen om missbruksfrågor tillhörde de högst prioriterade områdena inom det social- och hälsovårdspolitiska fältet enligt riksdagens forskningspolitiska beslut år 1982 (prop. 1981/82:106, UbU 37, rskr. 397). Den prioritering som då gjordes ligger fast enligt den senast antagna propositionen om forskning (1983/84:107, UbU 28, rskr. 401). När det gäller stödet till alkoholforskning ansvarar medicinska forskningsrådet (MFR) för den rent medicinskt inriktade alkoholforskningen medan huvudansvaret för den social- och samhälls- och beteendevetenskapligt inriktade alkoholforskningen ligger på DSF.

Svenska föreningen för alkohol- och drogforskning, SAD, har genomfört en inventering av svensk drogforskning år 1984. Syftet med kartläggningen har varit att få kännedom och sprida information om aktuell drogforskning. Inventeringen innefattar dels projekt som pågick vid datainsamlingstillfället, dels sådana som avslutats under 1983 och 1984. Med 195 redovisade projekt eller 58 % av samtliga är forskning om alkohol den största gruppen. Av rapporten framgår att kvinnor med alkoholproblem är den målgrupp som visas det största intresset inom området för *behandlingsforskning* om man ser till antalet studier. Två projekt beskriver verksamhet som specifikt vänder sig till gravida kvinnor. Ett område inom den *sociala alkoholforskningen* rör attityder och opinionsbildning. Där finns enligt SAD:s rapport ett speciellt intresse riktat mot flickornas alkoholkonsumtion och dess utveckling.

Här kan också nämnas att DSF stöder ett projekt om metoder att synliggöra kvinnor i missbruks- och behandlingssammanhang. Projektet syftar bl. a. till att belysa vilka problem och möjligheter som ett kvinnoperspektiv innebär i missbruks- och behandlingssammanhang.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att forskning om stöd till kvinnor med alkolholproblem är angelägen. Som framgått av den ovan lämnade redovisningen har dock alkoholforskarnas intresse alltmer börjat fokuseras på kvinnors missbruk. Utskottet anser därför inte att motion 1985/86:So210 (s) påkallar något uttalande av riksdagen.

I *motion 1985/86:So233 av andre vice talman Karl Erik Eriksson m. fl. (fp, c)* hemställs, med hänvisning till vad som anförts i motion 1985/86:Sk816, att riksdagen hos regeringen begär att resurser ges till den ekonomiska forskningen så att frågan om alkoholens ekonomiska effekter kan kartläggas med högsta möjliga forskarkompetens. I den senare motionen anför motionärerna att det är väsentligt att ställa alkoholkonsumtionen i relation till de omfattande ekonomiska effekter alkoholbruket innebär. Undersökningar publicerade 1983 pekar mot att alkoholen kostar det svenska samhället ungefär 65 miljarder kronor mätt i 1985 års penningvärde. Forskning om alkohol och ekonomi kan utgöra ett värdefullt komplement till annan forskning och möjliggöra bättre beslutsunderlag i alkoholpolitiken.

Utskottet behandlade en motion med samma innehåll våren 1985 (SoU 1984/85:20 s. 5–6). Utskottet underströk inledningsvis att behovet av forskning är stort inom hela missbruksområdet och att alkoholforskning också utgör ett prioriterat forskningsområde. Flera särskilda professurer för alkoholforskning finns inrättade, anförde utskottet vidare, vid såväl medicinsk som samhällsvetenskaplig fakultet. Utskottet redogjorde vidare bl. a.

för ett forskarseminarium om alkohol och ekonomi anordnat hösten 1980 av nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning (NAD). NAD hade genom seminariet övertygats om att det var viktigt att bättre än tidigare kunna följa med alkoholens ekonomiska betydelse i de nordiska samhällena, men hade inga planer på att för egen del fortsätta verksamheten på området.

Utskottet nämnde också en undersökning av alkoholkonsumtionens samhällsekonomiska kostnader i Sverige 1981 gjord av nationalekonomen Anders Johnsson, enligt vilken det enligt en försiktig uppskattning fanns skäl att förmoda att svenskars konsumtion av alkohol var en bidragande orsak till produktionskostnader, produktionsbortfall, vård, egendomsskador och förebyggande åtgärder under 1981 till en samhällsekonomisk kostnad av åtminstone 50 miljarder kronor eller motsvarande omkring 9 % av bruttonationalprodukten.

Avslutningsvis anförde utskottet följande.

Bruket av beroendeframkallande medel är ett av våra största samhällsproblem. Behovet av fortsatta och fördjupade forskningsinsatser är därför stort. Dessa insatser bör enligt utskottets mening i första hand inriktas på att klarlägga de mänskliga och samhälleliga faktorer som gör att så många människor missbrukar droger. Forskning om alkohol och ekonomi kan dock utgöra ett värdefullt komplement till denna forskning och ge kunskap om t. ex. de ekonomiska faktorer som påverkar alkoholkonsumtionens storlek och dess fördelning. Därigenom kan sådan forskning bidra till en mer effektiv alkoholpolitik. Initiativ till önskvärd forskning kring alkohol kan bl. a. tas av det alkohol- och narkotikapolitiska råd som inom kort skall tillsättas (jfr prop. 1984/85:19, SoU 8). Behöriga myndigheter får därefter i vanlig ordning pröva vilka forskningsprojekt som bör beviljas statligt stöd.

Den då aktuella motionen avstyrktes därmed. Riksdagen följde utskottet.

Det alkohol- och narkotikapolitiska rådet, RAN, tillsattes den 1 juli 1985. Däri ingår representanter bl. a. för folkrörelser och organisationer som i sin verksamhet arbetar med drogfrågor. Rådet är knutet till regeringen för att skapa direktkontakter i olika drogpolitiska frågor mellan folkrörelserna och regeringen. Avsikten är att rådet skall vara ett forum för ömsesidig information om pågående och planerad verksamhet, behovet av åtgärder och initiativ i alkoholpolitiska frågor. I rådet skall också kunna tas upp olika förslag om t. ex. undersökningar av utvecklingen på drogområdet. Samtidigt kvarstår Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN) vilket främst har rollen av ett basfaktaförmedlande organ som en länk mellan forskningen och olika avnämare.

Enligt utskottets mening har ingenting framkommit som motiverar en annan bedömning än den riksdagen gjorde våren 1985. Det bör ankomma på ansvariga myndigheter att på sedvanligt sätt bedöma vilka forskningsprojekt som bör beviljas medel från anslaget. Motionen (fp, c) avstyrks därför.

I *motion 1985/86:So254 av Rune Gustavsson m. fl. (c)* hemställs att riksdagen beslutar att hos regeringen begära förslag till styrning av forskningsmedel så som i motionen anförts (*yrkande 3*). Enligt motionärerna har problemfamiljer med missbrukande vuxna varit föremål för olika kartläggnings- och forskningsinsatser. Familjer där problemet är det missbrukande barnet har däremot inte varit föremål för forskningens intresse i samma utsträckning.

Motionärerna anser att det är angeläget att kartlägga hur familjens situation förändras när barnen blir missbrukare. En sådan kartläggning kan också leda till att de vuxnas behov av stödinsatser framgår. Tillgängliga forskningsresurser bör därför prioriteras så att den totala familjens situation belyses.

Enligt vad utskottet erfar bedrivs i Sverige för närvarande ingen forskning med den av motionärerna efterlysta inriktningen. Däremot har enligt uppgift sådan forskning bedrivits i USA. I det ovan (s. 12) redovisade förslaget till alkoholpolitiskt program från Svenska läkaresällskapet föreslås som en åtgärd forskning om alkoholmissbrukets sekundära effekter på den kroppsliga och psykiska hälsan hos närstående. Läkaresällskapet anser att speciella forskningsinsatser bör stimuleras för att öka kunskapen om skadeeffekterna av svårt missbruk hos personer i den alkoholiserades närmaste omgivning.

Även utskottet anser att forskning med denna inriktning kan vara värdefull och bidra till fördjupade kunskaper om vilka stödinsatser som bör sättas in för att bistå missbrukarens närmaste omgivning. Det sagda gäller även vid annat missbruk än alkoholmissbruk.

Forskning om missbruksfrågor är redan ett högt prioriterat forskningsområde. Utskottet anser att det bör ankomma på ansvariga myndigheter att göra erforderliga prioriteringar mellan olika ansökningar och på sedvanligt sätt bedöma vilka forsknings- och utvecklingsprojekt som bör beviljas medel. Motionen (c) avstyrks därför (yrkande 3).

I *motion 1985/86:So255 av Nils Carlshamre (m) och Anita Bråkenhielm (m)*, slutligen, hemställs att riksdagen hos regeringen begär en noggrann kartläggning av alkoholens skadeverkningar framför allt på de familjesociala och medicinska områdena men även beträffande alkoholskador i form av olyckor, våldsbrott, försämrad samhällsekonomi m. m. (*yrkande 2*). Enligt motionärerna är alkoholens medicinska och sociala skadeverkningar på individ och samhälle skrämmande stora. Alkoholskadorna har inte gått tillbaka i takt med minskningen av totalkonsumtionen, utan ligger kvar på en i stort sett oförändrad och oacceptabelt hög nivå.

Av den ovan (s. 13) nämnda inventeringen av svensk drogforskning framgår att dödligheten bland alkoholmissbrukare och storkonsumenter studeras i en rad olika projekt. Av särskilt intresse är en undersökning i Malmö, där man utgår från ett brett urval av medelålders män. Huvudparten av dessa har genomgått en hälsoundersökning där också frågeformulär och s. k. GT-test använts i syfte att klarlägga exponeringen för alkohol. Undersökningen utgör underlag för en rad vetenskapliga arbeten. Den klarlägger att alkoholkonsumtion är en dominerande orsak till svår sjukdom och för tidig död bland medelålders män i en storstad.

En studie som analyserar ett hälsokontrollmaterial och registerdata i Göteborg pekar på ett mycket klart samband mellan alkoholmissbruk och för tidig död i hjärtinfarkt och annan sjukdom i hjärtats kranskärl.

I Stockholm bedrivs ett projekt som utnyttjar befintliga register över dödsorsaker och sjukvårdsnyttjande. Med utgångspunkt från registerdata görs försök att uppskatta den alkoholrelaterade dödlighetens och sjukvårdskonsumtionens utveckling över tiden och dess fördelning på geografiska områden med olika social struktur.

I ett antal kliniska studier och uppföljningsundersökningar görs försök att klarlägga olika typer av komplikationer till alkoholförtäring, i form av för tidig död och förekomst av specifika sjukdomar. De material som undersöks är såväl sjukhusvårdade patienter som öppenvårdspatienter och kvinnliga resp. manliga missbrukare med svåra sociala problem.

En speciell problematik som undersöks är förekomsten av patienter med alkoholproblem inom akutsjukvården och på sjukhusens akutmottagningar.

Andra områden som blir föremål för uppmärksamhet är alkoholens roll i samband med ortopediska sjukdomar och långvarig sjukskrivning vid ryggbesvär.

Härutöver kan nämnas att DSF nyligen har beviljat medel till ett projekt vars syfte är att undersöka hur olika sociala, individuella och situationsbundna faktorer påverkar sannolikheten för våld i samband med alkoholkonsumtion. Ett annat projekt, också stött av DSF, skall kartlägga alkoholbetingad sjukvårdskonsumtion. Detta gäller även indirekta konsekvenser av alkoholanvändning, som t. ex. olycksfall och psykiska eller psykosomatiska reaktioner. Riksbankens jubileumsfond har bl. a. anslagit medel till en rättsmedicinsk och rättspsykiatrisk studie av våldssituationer och gärningsmannens mentala status med särskild hänsyn till alkoholens roll.

Sammanfattningsvis pågår alltså på flera håll forskning och försöksverksamhet i syfte att kartlägga alkoholens skadeverkningar på flera av de områden som nämns i motionen. Utskottet anser det angeläget med ökade kunskaper om sambanden mellan bruk av alkohol och olika typer av skador för konsumenten själv och för hans eller hennes omgivning. Mot bakgrund av den här lämnade redovisningen anser utskottet emellertid inte att något riksdagens initiativ med anledning av motionen är behövligt. Motion 1985/86:So255 (m) avstyrks därför i här aktuell del (yrkande 2).

Forskning om tandersättningsmaterial m. m.

I *motion 1985/86:So411 av Inga Lantz m. fl. (vpk)* föreslås att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att forskningen måtte intensifieras för att få fram nya ofarliga dentalmaterial (*yrkande 3*). Enligt motionärerna har allt fler tandläkare börjat att omvärdera amalgamet som tandlagningsmaterial. De forskningsarbeten som bedrivs på olika håll för att få fram mer ofarliga dentalmaterial måste stödjas av samhället, eftersom industrin inte har något intresse för detta, om inte projekten visar sig omedelbart vinstgivande.

Även i *motion 1985/86:So428 av Marianne Andersson (c) och Jan Hyttring (c)* hemställs att forskning om ersättningsmaterial intensifieras (*yrkande 2*). I *samma motion* hemställs också att forskare som hittills arbetat med provtagning och forskning om kvicksilverförgiftning får medel till fortsatt arbete (*yrkande 1*).

Utskottet behandlade våren 1985 en motion (c) om vikten av att med FoU-medel stödja framtagandet av ett nytt dentalmaterial för att eliminera riskerna för oral galvanism (SoU 1984/85:20 s. 3–4). Utskottet avstyrkte motionen och anförde bl. a. att det måste förutsättas att man inom odontologin gör vad som är möjligt för att klarlägga amalgamets eventuella skadeverkningar och för att få fram fullgoda alternativa tandlagningsmateri-

al. Utskottet hänvisade också till en i betänkande SoU 1984/85:12 om tandvårdslag m. m. lämnad redogörelse för bl. a. socialstyrelsens ovannämnda utredningsuppdrag samt för andra initiativ som tagits och som enligt utskottet var ägnade att bringa problemen med tandlagningsmaterial och oral galvanism närmare sin lösning.

Frågor om vården vid oral galvanism, användning av amalgam m. m. har nyligen behandlats av utskottet i betänkande SoU 1985/86:16, vartill hänvisas för en redovisning av olika åtgärder på området. Utskottet konstaterade då att ytterligare ett flertal initiativ tagits under senaste tid. Det är viktigt att ansträngningarna fortsätter för att bringa frågan om verkningar av amalgam närmare sin lösning, anförde utskottet. Utskottet underströk också vikten av att patienter som säger sig lida av oral galvanism och känner oro inför amalgam och kvicksilvrets skadeverkningar verkligen tas på allvar. Dessa patienter måste enligt utskottet beredas en adekvat vård och bör få möjlighet till behandling av personal med erfarenhet av sådana frågor.

Regeringen uppdrog i juli 1984 åt socialstyrelsen att utreda vissa frågor rörande tandersättningsmaterial. Socialstyrelsen skulle också ange ytterligare behov av forskning och annan kunskapsutveckling om materialens lokala och generella biverkningar.

Utredningsuppdraget är nu avslutat och redovisas i en rapport (*Ds S 1986:2*) *Kontroll och tillsyn av dentala material.* I rapporten föreslås bl. a. att ett produktregister för dentala material inrättas och att detta lokaliseras till socialstyrelsen. När det gäller forskning framhålls i rapporten att forskning rörande biologiska effekter av icke metalliska dentala material är angelägen. Större uppmärksamhet bör därvid ägnas plastbaserade tandfyllningsmaterial, eftersom dessa material, enligt rapporten, utgör potentiella alternativ till dentala amalgam.

I detta sammanhang kan nämnas att det enligt uppgifter i Läkartidningen nr 11 1986 vid National Bureau of Standards i Maryland, USA, pågår forskning kring ett s. k. biokompatibelt material, lämpligt för tandfyllning och benimplantat. Finmalet mineral bildar med vatten cement som stelnar på omkring en kvart. Det kan appliceras i form av en pasta eller som ett täckande lager och bearbetas efter härdning. Upptäckten har patenterats i USA, och kliniska studier pågår.

Socialstyrelsens rapport med förslag till bl. a. ökad forskning om alternativa tandlagningsmaterial remissbehandlas för närvarande och kommer senare att bli föremål för överväganden i regeringskansliet. Utskottet anser mot bakgrund härav inte att det är påkallat med något uttalande av riksdagen med anledning av motionerna 1985/86:So411 (vpk) yrkande 3 och So428 (c) yrkande 2, som alltså avstyrks.

När det gäller medel för forskning rörande kvicksilverförgiftning kan konstateras att det vid landets samtliga odontologiska fakulteter och några av de medicinska fakulteterna pågår forskning om biologiska effekter av dentala material. En övervägande majoritet av projekten handlar om kvicksilver och amalgam. En utförlig redogörelse för dessa forskningsprojekt har lämnats i socialstyrelsens ovannämnda rapport Ds S 1986:2 s. 122–131. Som svar på en enkät från socialstyrelsen har forskningsinstitutionerna som en angelägen uppgift framhållit forskning rörande effekten på centrala

nervsystemet av dentala amalgam och från dessa frisatt kvicksilver. Socialstyrelsen framhåller att ett ökat samarbete mellan odontologer och medicinare är nödvändigt inom amalgam- och kvicksilverforskningen (rapporten s. 137).

Som framgått av utskottets betänkande SoU 1985/86:16 har vidare socialstyrelsen nyligen tillsatt en särskild expertgrupp med uppgift att närmare granska amalgamets toxicitet. Gruppen, vari ingår bl. a. en expert från Tandvårdsskadeförbundet, skall bl. a. gå igenom de studier som gjorts rörande eventuella risker förknippade med tandamalgam. Utredningsarbetet skall vara avslutat under budgetåret 1986/87.

Även utskottet anser det angeläget med fortsatt forskning om amalgamets – och därmed kvicksilvrets – påverkan på människan. Ett stort antal sådana forskningsprojekt pågår också. Det bör dock, som utskottet tidigare framhållit, ankomma på behöriga myndigheter att bedöma vilka forskningsprojekt som bör beviljas nya eller fortsatta medel från anslaget. Motion So428 (c) avstyrks därför även i här aktuell del (yrkande 1).

Allergi

I *motion 1985/86:So244 av Margareta Andrén (fp) och Ingrid Ronne-Björkqvist (fp)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till allergiförebyggande åtgärder bland barn och skolungdomar (*yrkande 1*). Enligt motionärerna har det vid undersökningar framkommit att ca 30 % av alla barn har anlag för att utbilda en allergi. Ca 15 % av skolbarnen beräknas ha allergi i olika former, och allergibarnen är även den stora handikappgruppen sett ur sjukvårdssynpunkt, då de svarar för ca 20 % av besöken vid våra barnmottagningar. Det är därför, enligt motionärerna, av fundamental betydelse att små barn, som man vet har ärftliga anlag för allergi, från början får en lämplig uppväxtmiljö för att minska risken eller uppskjuta allergidebuten. Motionärerna vill också att det inrättas en särskild "allergikommission", sammansatt av representanter för olika myndigheter, experter och övriga intressenter (*yrkande 3*). Kommissionen bör inrättas inom socialstyrelsen och ha till uppgift att leda det centrala informationsarbetet samt i övrigt handlägga de frågor som kan vara av betydelse för att förhindra allergiernas utbredning. I avvaktan på eller som komplement till en allergikommission bör det enligt motionärerna inrättas en idébank för insamlande av erfarenheter om allergiframkallande ämnen och medel (*yrkande 2*). En sådan idébank skulle, menar motionärerna, kunna vara till stor nytta för forskare och en kunskapsbas för förebyggande åtgärder inom allergivårdens område.

Regeringen har nyligen tillkallat en kommitté (S 1986:02) med uppgift att utreda frågor kring förebyggande av allergier och andra överkänslighetsreaktioner. I utredningsdirektiven (dir. 1986:07) anför socialministern bl. a. följande:

Alla fakta talar för att allergisjukdomarna och andra överkänslighetsreaktioner ökar i befolkningen, både bland barn och vuxna. Allergisjukvården kräver kontinuerligt ökade resurser. Sjukdomarna utlöses av faktorer i miljön. En rad olika samhällsområden är berörda, bl. a. samhällsplaneringen, arbetslivet, boendemiljön samt förskole- och skolmiljöerna. Den enda

framkomliga vägen för att minska det lidande och de besvär som sjukdomarna förorsakar är att i möjlig utsträckning förebygga att besvären och sjukdomarna uppstår. En sådan handlingsväg innebär dessutom att samhällsutgifterna begränsas. För att ett sådant förebyggande arbete skall vara möjligt behövs kunskap om sambanden mellan olika miljöfaktorer och sjukdoms- och överkänslighetssymtomen.

Jag förordar att en kommitté tillkallas för att utreda frågor kring hur allergier och andra överkänslighetsreaktioner skall kunna förebyggas.

Kommittén bör närmare kartlägga och analysera vilka forskningsbehov som finns, i första hand för att undersöka samband mellan olika allergiska besvär och miljöfaktorer. Kommittén bör undersöka vilket forskningsmaterial som finns tillgängligt och föreslå nödvändiga kompletteringar av detta.

– – –

Såväl i arbetslivet som i samhället i övrigt förekommer i dag allt fler kemiska och andra ämnen och produkter som kan framkalla allergier. Kommittén bör kartlägga vilka ämnen och produkter som innebär risker ur allergisynpunkt samt undersöka vilka system för redovisning av innehåll samt för kontroll som i dag finns för dem. Om redovisnings- och kontrollsystemen är otillfredsställande ur nu aktuella aspekter skall kommittén föreslå lämpliga förbättringar i systemen.

I direktiven anges vidare att kommittén skall studera hur nickelallergier som utlöses genom håltagning i öronen kan undvikas. Kommittén skall också bl. a. undersöka om kraven på arbetsplatsernas utformning är anpassade till allergikernas behov, om innehållsdeklarationer och annan produktinformation om livsmedel och läkemedel är tillräckliga samt om åtgärderna från samhällets sida för att förhindra en allergiframkallande boendemiljö behöver kompletteras. Vidare skall kommittén undersöka om nuvarande åtgärder är tillräckliga för att förhindra att personer med allergiska anlag och symtom ofrivilligt utsätts för tobaksrök. Miljön i förskola och skola skall studeras. Syftet är att barn med allergianlag skall få samma förutsättningar som andra barn att tillgodogöra sig undervisningen och den sociala träningen. Kommittén skall också utarbeta informationsprogram dels till allmänheten, dels till planerare, beslutsfattare, lärare m. fl. om allergier och om hur man genom förebyggande åtgärder kan förhindra att allergier uppkommer. Utredningen skall vara avslutad under år 1987. Utredningsarbetet kommer att bedrivas i nära samarbete med berörda myndigheter och organisationer samt företrädare för Riksförbundet mot Astma–Allergi.

Såsom framgått av den här lämnade redogörelsen för allergiutredningens direktiv kommer utredningsuppdraget att omfatta de i motionen aktualiserade frågorna om allergiförebyggande åtgärder bland barn och skolungdomar, om kartläggning av allergiframkallande ämnen m. m. och om en förbättrad information i frågor om allergi.

Syftet med motion So244 (fp) får därför anses tillgodosett. Utskottet avstyrker med hänvisning härtill motionen.

Barnlöshet

I två motioner begärs forskning om orsakerna till barnlöshet.

I motion 1985/86:So418 av Iréne Vestlund m. fl. (s) anförs att det inte räcker med förfinade metoder för att söka befruktningshinder hos kvinnan.

Det behövs mer forskning kring barnlöshetens orsaker också hos männen. Enligt motionärerna måste vi också veta mer om hur den försämrade miljön, genom utsläpp av gifter, tillsatser i maten, stress osv., påverkar fertiliteten hos kvinnor och män. Motionärerna hemställer att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om forskning kring barnlöshet.

Även i *motion 1985/86:So422 av Ewa Hedkvist Petersen m. fl. (s)* hemställs att regeringen ges till känna vad som i motionen anförts om att forskningen kring barnlöshet bör inriktas på att förebygga barnlöshet (*yrkande 2*). Det är motionärernas bestämda uppfattning att forskningen bör inriktas på att utröna vad som fysiskt och psykiskt kan orsaka barnlösheten. Detta förebyggande arbete bör också inriktas på att skapa sådana livsbetingelser för människor att sjukdom, gifter och psykiska villkor som leder till barnlöshet undviks.

Medicinska forskningsrådet (MFR) stöder flera projekt där mannens fortplantningsförmåga studeras och där hänsyn också tas till inverkan av miljöfaktorer (inkl. läkemedel). MFR stöder också projekt om kvinnors infertilitet. DSF har anvisat medel till statistiska centralbyrån, SCB, för genomförandet av en undersökning om mäns fruktsamhet och föräldraskap. Den kommer att redovisas i en SCB-rapport hösten 1986.

Här kan också nämnas att DSF stött ett numera avslutat projekt angående psykologiska aspekter på infertilitet.

Socialutskottet underströk i sitt yttrande till lagutskottet om artificiella inseminationer (SoU 1984/85:2 y s. 9) att det behövs mer forskning i frågan om orsakerna till ofrivillig barnlöshet. Utskottet vill ånyo framhålla detta och delar alltså motionärernas uppfattning härvidlag.

Såsom tidigare framhållits bör det emellertid ankomma på ansvariga myndigheter att bedöma vilka forskningsprojekt som bör beviljas medel från anslaget. Motionerna 1985/86:So418 (s) och So422 (s) yrkande 2 avstyrks därför.

I *motion So422* hemställs också att regeringen ger socialstyrelsen i uppdrag att ta initiativ så att psykologiska/sociala utredningar samt psykologisk stödbehandling kommer till stånd vid barnlöshetsutredningar (*yrkande 1*). Enligt motionärerna finns det i dag större medvetenhet om de psykosociala komplikationerna kring ofrivillig barnlöshet och en större benägenhet att möta de känslomässiga reaktionerna hos dem som söker hjälp. Trots detta är det ovanligt att den medicinska utredningen kompletteras med en psykologisk/social utredning och stödbehandling. Det finns, enligt motionärerna, vetenskapligt stöd för att allmän psykisk press leder till hormonella förändringar, vilket kan leda till barnlöshet. Vid en psykosocial utredning/behandling skulle också detta kunna penetreras och alltså bli en behandlingsmetod.

Enligt 3 § lagen (1984:1140) om insemination skall inseminationsbehandlingar föregås av att läkaren prövar om det med hänsyn till makarnas eller de samboendes medicinska, psykologiska och sociala förhållanden är lämpligt att inseminationen äger rum. Vid riksdagsbehandlingen av lagen anförde socialutskottet i sitt yttrande till lagutskottet i anledning av en motion (fp) om slopande av kravet på psykosocial utredning att det även för de mest

insiktsfulla personer kunde vara svårt att överblicka alla konsekvenser som en givarinsemination kunde föra med sig (SoU 1984/85:2 y s. 8). Utskottet ansåg vidare att det var angeläget att det barnlösa paret fick hjälp att bearbeta problemen med barnlöshet. Socialutskottet anförde att det från fall till fall fick bedömas vad som borde krävas i fråga om utredning, rådgivning eller annat stöd. Socialstyrelsen borde överväga vilka allmänna råd som kunde erfordras för den aktuella utredningsverksamheten. Lagutskottet delade denna uppfattning (LU 1984/85:10 s. 19).

Socialstyrelsen har numera utarbetat ett förslag till allmänna råd om inseminationer där denna fråga tas upp. Förslaget remissbehandlas för närvarande.

I inseminationsutredningens betänkande (*SOU 1985:5*) *Barn genom befruktning utanför kroppen* tas upp frågan om psykologisk rådgivning vid befruktning utanför kroppen inom äktenskapet eller inom ett samboförhållande. Utredningen anser det inte behövligt att behandlingen föregås av en psykosocial utredning. Däremot anser utredningen, mot bakgrund av att behandlingen för de flesta par innebär avsevärda psykiska påfrestningar, att det är av vikt att dessa par ges rådrum att på ett djupare sätt tänka över vilket alternativ som är bäst i överensstämmelse med deras livssyn; om de kan tänka sig att leva utan barn, om adoptivbarn eller fosterbarn är ett alternativ för dem eller om de finner att en konstlad befruktningsmetod är ett bättre alternativ. Utredningen anför vidare (s. 43):

För att kunna ge paret råd och hjälp i detta sammanhang är en annan kunskap än den som den genomsnittliga gynekologen besitter erforderlig. En person med psykoterapeutisk kunnighet kan här vara till stor hjälp. En sådan kunnighet finns framför allt företrädd bland kuratorer och psykologer.

När paret gjort sitt första ställningstagande och om det går i riktning mot befruktning utanför kroppen är det viktigt att paret får en noggrann medicinsk information av den utredande läkaren innan de slutligt tar ställning. Sedan paret bestämt sig för befruktning utanför kroppen kan paret behöva psykologiskt stöd både under behandlingen och sedan barnet fötts.

Det bör enligt vår mening ankomma på socialstyrelsen att utfärda allmänna råd i fråga om denna rådgivning.

Betänkandet har remissbehandlats och är för närvarande föremål för överväganden inom regeringskansliet.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att psykologiskt stöd i barnlöshetsutredningar ofta är befogat. Frågan om rutinerna i samband med sådana utredningar och eventuellt följande medicinsk behandling måste dock i första hand avgöras av resp. sjukvårdshuvudman. Utskottet förutsätter emellertid att socialstyrelsen följer utvecklingen på området och om så erfordras fäster sjukvårdshuvudmännens uppmärksamhet på frågan. Utskottet avstyrker med hänvisning till det anförda motion 1985/86:So422 (s) även i här aktuell del (yrkande 1).

Kvinnoforskning

I *motion 1985/86:So435 av Maj-Britt Theorin, m. fl. (s)* föreslås att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om att

den medicinska och biologiska kvinnoforskningen ges prioritet (*yrkande 2*). Motionärerna uppger sig ha alltmer kommit att förstå att kvinnoförtryck existerar också inom det medicinska området. Denna insikt kräver en utveckling av en specifik medicinsk kvinnoforskning med uppgift att bevaka kvinnors behov och intressen när det gäller hälsa och sjukdom.

En motion (s) med samma syfte behandlades av socialutskottet våren 1985 i samband med propositionen om utvecklingslinjer för hälso- och sjukvården (prop. 1984/85:181). I propositionen hade föreslagits en fortsatt inriktning av forskningen mot de områden som prioriterats enligt riksdagens beslut år 1982 och 1984, nämligen alkohol- och narkotikaforskning, epidemiologi och forskning om sjukvården som system samt även primärvårdsforskning och forskning rörande effekterna av sociala och hälsopolitiska reformer. Miljömedicinsk forskning i bred bemärkelse hade vidare ansetts vara mycket angelägen. Utskottet delade motionärernas uppfattning att medicinsk och biologisk kvinnoforskning var ett angeläget forskningsområde, men var inte berett att tillstyrka att ytterligare områden, utöver de redan prioriterade, borde prioriteras från forskningssynpunkt. Riksdagens beslut år 1982 och 1984 i anledning av propositionerna om forskning (prop. 1981/82:106 och 1983/84:107) och förslagen i propositionen byggde på ett omfattande utredningsarbete, anförde utskottet, som menade att det i en långsiktig planering varken var rimligt eller möjligt att göra nya prioriteringar varje år. Den då aktuella motionen avstyrktes med hänvisning härtill (SoU 1984/85:28 s. 27). Riksdagen följde utskottet.

Utskottet anser inte heller nu att det finns skäl för något riksdagens initiativ i frågan och avstyrker därför motion 1985/86:So435 (s), yrkande 2.

Medicinsk etik

I *motion 1985/86:So457 av Ingrid Ronne-Björkqvist m. fl. (fp)* hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till åtgärder för att tillgodose behovet av utbildning i medicinsk etik (*yrkande 1*). Utvecklingen under de senaste två decennierna har försatt den traditionella medicinska etiken i en ny situation, heter det i motionen. Genom den snabba tekniska utvecklingen ställs vi i dag inför en rad frågor, där ingen traditionell etisk uppfattning finns. Exempel på aktuella problemområden är fosterdiagnostik, provrörsbefruktning, artificiell insemination och avancerad transplantationskirurgi. Enligt motionärerna måste man stå på en stabil kunskapsmässig grund för att kunna analysera de etiska frågorna, bedöma konsekvenser av pågående och möjlig forskning, formulera etiska värderingar och ta ställning till ny medicinsk teknologi ur etisk synpunkt. En förstärkning av ämnet medicinsk etik behövs därför för vårdpersonal på alla nivåer. Det är också angeläget att berörda politiker och tjänstemän får behövlig utbildning.

Regeringen beslutade den 14 mars 1985 att inrätta ett råd för medicinsk-etiska frågor. Initiativet till bildandet av ett medicinskt-etiskt organ hade tagits av socialutskottet i betänkande 1984/85:4. Utskottet anförde därvid bl. a. följande:

Även utskottet anser det önskvärt att åstadkomma en mera samlad överblick

över de existentiella och andra etiska frågor som den snabba utvecklingen på det medicinska området ger upphov till. De olika utredningsinsatser som pågår ger visserligen ett gott underlag för ställningstaganden i vissa delfrågor men ger inte den helhetssyn på den medicinsk-etiska problematiken som behövs för att den etiska debatten skall kunna hålla jämna steg med forskningen. En lösning som skulle kunna svara såväl mot å ena sidan politikernas behov av att på ett tidigt stadium informeras om nya forskningsrön och nya tekniker som å andra sidan forskarnas behov av riktlinjer innan en ny medicinsk teknik tas i bruk vore ett permanent medicinsk-etiskt organ, gärna med tvärvetenskaplig inriktning, där bl. a. parlamentariker, sjukvårdsansvariga, forskare och teologer kunde samråda i medicinsk-etiska frågor och där grundläggande gemensamma värderingar kunde formuleras. Arbetet i ett sådant organ skulle kunna bedrivas kontinuerligt och i öppna former och koncentreras på frågor av aktuellt intresse. Existentiella frågor i den medicinska utvecklingen, såsom människosyn och allas lika värde måste självfallet få ett betydande utrymme i diskussionerna. Vid behov skulle initiativ kunna tas till särskilda utredningsinsatser och eventuell lagstiftning på speciella områden. Några sådana frågor har berörts i det föregående. Det kan även finnas behov av en mera allmän redovisning av aktuell forskning inom vissa områden och de etiska frågor som den kan ge upphov till m. m. Även detta skulle kunna diskuteras inom ramen för ett sådant permanent medicinskt-etiskt organ som utskottet här har efterlyst. Utskottet anser därför att regeringen skyndsamt bör överväga lämplig form för ett kontinuerligt informations- och åsiktsutbyte i fråga om sådan medicinsk forskning och behandling som kan anses känslig för den mänskliga integriteten eller påverka respekten för människovärdet.

Riksdagen beslöt att som sin mening ge regeringen till känna vad utskottet anfört.

I regeringens beslut att inrätta det medicinsk-etiska rådet anges bl. a. att det är viktigt att rådet kan arbeta under öppna former så att det stimulerar till debatt och ställningstagande i frågorna samt att ett av flera sätt då kan vara att anordna hearings i olika frågor. I beslutet anges vidare att rådet också bör fungera som ett organ för informations- och åsiktsutbyte och att det därför bör samla in och väga faktamaterial samt sprida denna kunskap om de medicinsk-etiska frågorna. En dialog mellan forskare och politiker behöver utvecklas. Den snabba utvecklingen på medicinens område gör det angeläget för beslutsfattarna att få kunskaper om nya tekniker på ett mycket tidigt stadium, heter det i beslutet.

Här bör vidare nämnas att Svenska läkaresällskapets delegation för medicinsk etik nyligen anordnat en kurs i medicinsk etik för lärare inom läkar- och sjuksköterskeutbildningarna. Kursen presenteras i Läkartidningen 15/1986. Under kursen behandlades bl. a. grundläggande etiska begrepp, speciell etik, såsom frågor kring livets början och slut, forskningsetik samt frågor kring undervisningen i medicinsk etik.

Allmänna frågor om utbildning och medicinsk etik är väl lämpade för diskussion i det medicinsk-etiska rådet. Mot bakgrund av den snabba medicinska utvecklingen är det dessutom viktigt att de etiska frågorna får ökad uppmärksamhet även inom utbildning och fortbildning av hälso- och sjukvårdens personal.

Med hänvisning till den lämnade redovisningen anser utskottet emellertid inte att motion 1985/86:So457 (fp) (yrkande 1) bör föranleda någon atgärd från riksdagens sida.

I *samma motion (fp)* begärs också att sekretessfrågorna kring de forskningsetiska kommittéernas verksamhet klarläggs (*yrkande 2*). Motionärerna betonar vikten av offentlighet kring verksamheten. Offentlighet är en nödvändig förutsättning för en demokratisk kontroll som prövar forskningen utifrån de grundläggande värderingarna i samhället, heter det i motionen.

De *regionala forsknings-etiska kommittéerna* har till uppgift att ur etisk synpunkt granska forskningsprojekt och läkemedelsprövning som innefattar försök på människa. Den första etiska kommittén bildades år 1965 vid Karolinska sjukhuset. Numera finns sex regionala kommittéer, en vid varje medicinsk fakultet. Kommittéerna utses av resp. högskolestyrelse/konsistorium och består av 8 à 12 forskare samt två lekmän, utsedda av sjukvårdshuvudmannen. Det geografiska betjäningsområdet omfattar en sjukvårdsregion. Dessutom finns vid vissa större sjukhus *lokala etiska kommittéer* som är underordnade de regionala kommittéerna och som har att hänskjuta viktigare avgöranden till dessa.

Till grund för kommittéernas arbete ligger Helsingforsdeklarationen från år 1964 (reviderad år 1975 i Tokyo) som är antagen av World Medical Association.

De forskningsetiska kommittéerna är myndigheter i tryckfrihetsförordningens (1949:105, omtryckt 1982:941) och sekretesslagens (1980:100) mening. Det betyder att varje svensk medborgare har rätt att ta del av kommitténs allmänna handlingar i den mån uppgifterna inte omfattas av sekretess enligt sekretesslagen. Många av de uppgifter som en etisk kommitté behöver för sin bedömning omfattas dock av sekretess enligt 8 kap. 9 § sekretesslagen, vilken lyder:

Sekretess gäller hos myndighet för uppgift som avser provning, bestämning av egenskaper eller myckenhet, värdering, vetenskaplig, teknisk, ekonomisk eller statistisk undersökning eller annat sådant uppdrag som myndigheten utför för enskilds räkning, om det måste antas att uppdraget har lämnats under förutsättning att uppgiften inte röjs. Regeringen kan för särskilt fall förordna om undantag från sekretessen, om den finner det vara av vikt att uppgiften lämnas.

Sekretess gäller också enligt 7 kap. 1 § sekretesslagen för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilda eller någon honom närstående lider men.

Regeringsrätten har i en dom år 1979 bedömt att den lokala etiska kommittén vid Södersjukhuset i Stockholm är en myndighet i tryckfrihetsförordningens mening (R 1979 2:11).

Sekretessfrågorna kring de forskningsetiska kommittéerna är som framgått i och för sig klarlagda. För att möjliggöra en demokratisk kontroll av verksamheten ingår, som ovan nämnts, två lekmän, vanligen sjukvårdspolitiker, i kommittéerna. Motionens syfte är dock att uppnå en större öppenhet kring kommittéernas ställningstaganden. I regeringens ovan redovisade beslut att inrätta ett medicinsk-etiskt råd angavs som en av rådets uppgifter att det skulle fungera som ett organ för informations- och åsiktsutbyte och att det borde ha rollen av förmedlande instans mellan vetenskapen, folkopinionen och den politiska processen. Utskottet har erfarit att det medicinsk-

etiska rådet under våren kommer att sammankalla företrädare för bl. a. de forskningsetiska kommittéerna för diskussion. I den mån diskussionerna aktualiserar nya etiska frågeställningar förutsätter utskottet att rådet, i enlighet med sitt uppdrag, sprider kunskap härom till politiker, andra beslutsfattare och till folkopinionen. Även frågor om hur kommittéernas beslut kan nå allmänhetens kännedom är enligt utskottets mening värda att diskuteras i rådet. Motion So457 (fp) påkallar därmed ingen åtgärd av riksdagen såvitt nu är i fråga (yrkande 2).

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *tillsättande av en låginkomstutredning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So216,

2. beträffande *inriktningen av arbetet för att begränsa antalet socialbidragstagare*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So217,

3. beträffande *åtgärder för att underlätta de ensamstående situation*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So229,

4. beträffande *en riksnorm för socialbidragen*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So247,

5. beträffande *inriktningen av välfärdspolitiken*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So206 yrkande 1,

6. beträffande *forskning om barns livsvillkor*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So243,

7. beträffande *ett handlingsprogram för barn i storstadsmiljö*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So251,

8. beträffande *forskning kring kvinnor med alkoholproblem*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So210,

9. beträffande *forskning om alkoholens ekonomiska effekter*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So233,

10. beträffande *forskning kring problemfamiljer*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So254 yrkande 3,

11. beträffande *en kartläggning av alkoholens skadeverkningar*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So255 yrkande 2,

12. beträffande *forskning om ofarliga dentalmaterial*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So411 yrkande 3 och motion 1985/86:So428 yrkande 2,

13. beträffande *forskning om kvicksilverförgiftning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So428 yrkande 1,

14. beträffande *åtgärder mot allergi*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So244,

15. beträffande *forskning kring barnlöshetens orsaker*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So418 och motion 1985/86:So422 yrkande 2,

16. beträffande *psykosocialt stöd vid barnlöshetsutredningar*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So422 yrkande 1,

17. beträffande *kvinnoforskning*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So435 yrkande 2,
18. beträffande *utbildning i medicinsk etik*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So457 yrkande 1,
19. beträffande *sekretessen kring de forskningsetiska kommittéernas verksamhet*
att riksdagen avslår motion 1985/86:So457 yrkande 2,
20. beträffande *medelsanvisningen*
att riksdagen till *Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet* för budgetåret 1986/87 anvisar ett reservationsanslag av 35 661 000 kr.

3. A 4. Extra utgifter

Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt A 4 (s. 21) samt hemställer

att riksdagen för budgetåret 1986/87 till *Extra utgifter* anvisar ett reservationsanslag av 1 725 000 kr.

Stockholm den 17 april 1986

På socialutskottets vägnar

Daniel Tarschys

Närvarande: Daniel Tarschys (fp), Evert Svensson (s), Göte Jonsson (m), Kjell Nilsson (s), Rune Gustavsson (c), Anita Persson (s), Gunnar Ström (s), Aina Westin (s), Yvonne Sandberg-Fries (s), Ulla Tillander (c), Inga Lantz (vpk), Ingvar Eriksson (m), Erik Janson (s), Ingrid Ronne-Björkqvist (fp) och Karl-Gösta Svenson (m).

Reservationer

Vid 2. A 3 Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet

1. Inriktningen av arbetet för att begränsa antalet socialbidragstagare (mom. 2 i hemställan)

av Rune Gustavsson (c) och Ulla Tillander (c) som anser:

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 7 som börjar med "I SCB:s" och slutar med "av riksdagen" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets uppfattning bör analysen av det ökade antalet socialbidragstagare ha den breda inriktning som begärts i motion So217 (c). Analysen bör således även omfatta en analys av arbetsmarknads- och regionalpolitiken, familjepolitiken och skattesystemet. Det är vidare viktigt att analysera sådana regionala variationer som inte kan förklaras av arbetsmarknadsskäl. Utskottet tillstyrker alltså motionen.

dels att utskottet under mom. 2 bort hemställa

2. beträffande *inriktningen av arbetet för att begränsa antalet socialbidragstagare*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86:So217 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. En riksnorm för socialbidragen (mom. 4 i hemställan)

av Inga Lantz (vpk) som anser:

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 8 som *börjar med* "En motion om" och slutar med "So247 (vpk)" bort ha följande lydelse:

Socialbidragens utveckling visar på brister som är generella i samhället. De skillnader som nu finns i olika kommuner i fråga om socialbidragens storlek måste bort, och en riksnorm för socialbidragen borde införas för att få mer rättvisa socialbidrag. På längre sikt måste samhället skaffa sig en beredskap för de olika perspektiv som samhällsutvecklingen kan föra med sig. Frågan om en allmän ekonomisk grundtrygghet är därvid en viktig grundsten.

Stora delar av behovet av socialbidrag bottnar i arbetslöshet eller otillräckliga inkomster. Det allmänna kan inte frånhända sig ansvaret för de drabbade gruppernas livsuppehälle, och medel för detta måste anvisas i någon form under alla förhållanden. I rådande läge är det rimligt att staten tar på sig ett större ansvar för människors trygghet. Så kan ske genom införande av SOFT eller i form av ett riktat statligt stöd till kommunerna för deras socialbidragskostnader. Det är de fattigaste kommunerna som har de största utgifterna för socialbidragen.

I avvaktan på en utredning om formerna för ett totalövergripande ekonomiskt och socialt grundtrygghetssystem bör skyndsamt utarbetas en riksnorm för mer rättvisa socialbidrag. Detta bör ges regeringen till känna. Motion So247 (vpk) tillstyrks alltså.

dels att utskottet under mom. 4 bort hemställa

4. beträffande *en riksnorm för socialbidragen*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86:So247 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

3. Inriktningen av välfärdspolitiken (mom. 5 i hemställan)

av Göte Jonsson, Ann-Cathrine Haglund och Ingvar Eriksson (alla m) som anser:

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 9 som börjar med "Enligt motionen" och slutar med "(yrkande 1)" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning om välfärdspolitikens inriktning. Att garantera social och ekonomisk grundtrygghet för alla är en av välfärdssamhällets viktigaste funktioner. Det förutsätter offentliga insatser, en fungerande statlig och kommunal service och – inte minst – sunda offentliga finanser. Men i denna funktion ligger också att se till att människor normalt inte skall behöva vända sig till det allmänna för att få sina anspråk

tillgodosedda. De offentliga insatserna skall förstärka den trygghet människor själva och tillsammans kan skapa, men inte försvåra och ersätta den. Inom ramen för välfärdspolitiken måste samhället formas med många sociala skyddsnät som kompletterar de grundläggande offentliga insatserna:

- Ett rimligt skattetryck som gör det möjligt att leva på sin lön ger den trygghet det innebär för familjen att vara ekonomiskt självständig.
- Enskilt sparande och enskilt ägda bostäder ger familjer en buffert att möta påfrestningar och oförutsedda utgifter.
- Privata pensionsförsäkringar och andra enskilda försäkringar ger den som så vill en chans att förstärka sin trygghet i morgon genom att avstå från konsumtion i dag.
- Sammanhållningen inom familj och släkt har en oersättlig uppgift att skapa mänskliga band, kärlek och trygghet.
- En hög kvalitet i utbildningen ger nästa generation bättre möjligheter till meningsfulla arbeten samt att förutse och klara problem.
- Människors vana att ta ansvar, liksom en själslig styrka utvecklad genom moral, normer och religion ger en säkerhet i livets olika skeden.
- Frivilligt socialt arbete och ideella initiativ kompletterar och tillför nya erfarenheter till det offentliga skyddsnätet. Det bidrar till att hålla det personliga ansvarets och den medmänskliga solidaritetens ideologi levande. Ytterst är den varje välfärdssamhälles grund.
- Stabila företag, föreningsliv, bygdegemenskapen och kamratkretsen är andra skyddsnät med viktiga sociala uppgifter, som bidrar till att skapa trygghet i tillvaron.

Betydelsen av dessa olika sociala skyddsnät varierar mellan olika individer. Det som är det viktigaste för den enes trygghetsbegrepp, kan vara oviktigt för den andres. Därför är en socialpolitisk mångfald, med en politik som är inriktad på att alla skyddsnät är viktiga och skall hållas levande, trygghetens bästa garanti.

Tron på totallösningar har kännetecknat välfärdspolitiken under hela det senaste halvseklet. Politiken har styrts av den ständiga jakten på den stora reformen – den totala och allomfattande förändringen som sagts kunna lösa de flesta problem, samtidigt som ett nytt område ställs under politikernas kontroll.

Den ideologiska ambitionen har varit att finna de enhetliga och storskaliga lösningarna, som medger få undantag. Barnomsorgen skall vara densamma för alla. Alla skolor skall vara likadana. Enskilda initiativ – som stör likformigheten – har bekämpats inom framför allt utbildning, sjukvård, äldreomsorg och barnomsorg.

Ett annat kännetecken är materialismen. Välfärdspolitiken har varit alltför materialistisk till sin inställning. Därmed förträngs de värden som inte låter sig mätas i pengar, men som likväl är omistliga i välfärdssamhället.

Av den materialistiska inställningen till familjepolitiken och välfärden följer den nedmontering av grundläggande normer och etiska värden som alltför mycket präglat politiken: den kravlösa skolan, den bristande respekten för betydelsen av en levande förankring i historien – genom goda historiekunskaper hos de unga, men också genom värnandet av historiska miljöer och kulturvärden och det personliga ansvaret, som alltför ofta ersatts av kollektiv plikt.

Dagens välfärdspolitik har alltför mycket satt likhetstecken mellan välfärd och offentliga utgifter. De enda sociala insatserna värda namnet får inte bara vara de som finansieras med skattemedel och som beslutats av riksdag och kommunfullmäktige.

Den politiken har i dag råkat i kris. Det illustreras i det enkla men fundamentala faktum att den offentliga sektorn är långt större än vad vi kan betala med vårt lands produktion.

Trots detta finns det stora och växande brister i det offentliga trygghetsnätet.

Från skolan, socialvården, sjukvården, äldreomsorgen och kriminalvården kommer rapporter om hur det offentliga får allt svårare att klara sina uppgifter.

I tron att staten och kommunernas insatser är all välfärds ursprung och garant har andra trygghetsnät rustats ned. Följden är att välfärden i dag hotas av en dubbel nedrustning. Det offentliga trygghetssystemet får allt svårare att klara sina åtaganden utan att pruta på kvaliteten. Samtidigt har familjernas ekonomiska oberoende, enskilda initiativ inom vård, utbildning och omsorg, och alla de andra trygghetsnät som skulle kunna minska trycket på det offentliga försvagats.

Krisen visar sig emellertid också i att en stor del av välfärdens brister inte kan lösas med de konventionella instrumenten. Problem med ensamhet, maktlöshet, alienation och rotlöshet kan varken lagstiftas, beskattas eller subventioneras bort. Inför problem som inte kan härledas till för få tjänster och små resurser står den traditionella politiken maktlös.

En välfärdsstat som urholkar den moral, etik och medmänskliga gemenskap som den vilar på kommer att övergå till en mekanisk överföring av pengar, övervakade av allt strängare kontroller och regleringar. I sin förlängning kommer en sådan politik att skapa mer ofärd än välfärd. Det finns uppenbara tendenser i den riktningen.

Utskottet anser att välfärdspolitiken skall utgå ifrån tilltron på att enskilda medborgare har både förmåga och vilja att ta ansvar. Myndigheter och sociala institutioner kan inte befria människorna från ansvar för det som händer våra grannar, anhöriga eller medmänniskor.

Den förutsätter ett moraliskt handlande från myndigheter gentemot medborgare. Myndigheterna måste respektera människans integritet och privatliv. Politiker måste respektera mäniskors egendom och rättigheter – även om det försvårar deras egna planer.

Vårt lands välfärd har skapats av enskilda familjers – i den vidare mening som omfattar flera generationer – arbete och uppoffringar. Familjer som fungerar dåligt kan aldrig ersättas av det offentliga trygghetsnätet. Man kan med visst fog hävda att familjerna är den viktigaste välfärdsfaktorn, till och med när det handlar om fördelningspolitik. Det gäller såväl den rent materiella omfördelningen mellan individer och generationer som överföringen av humankapital mellan generationerna.

Den nya fattigdomen låser fast allt fler familjer i bidragsberoendet. Bakom kravet på att människor i vanliga inkomstlägen skall kunna leva på sin lön när skatten är betald, finns en rad samhällsekonomiska argument. Rundgång är ineffektivt. Höga marginalskatter hämmar produktivt och ärligt arbete och

försvagar den ekonomiska tillväxten. Lägre skatt på lönen är ur alla synvinklar samhällsekonomiskt bättre än högre skatt och högre bidrag.

På samma sätt kan kraven på valfrihet i barnomsorg, utbildning, äldreomsorg, tandvård och sjukvård motiveras med att det är reformer som skapar bättre service till lägre kostnader.

Varje insats som kan stärka familjerna – ekonomiskt eller på annat sätt – ökar välfärden. Och varje insats som försvagar dem genom att minska deras ekonomiska självständighet, försvåra deras möjligheter att spara och äga, eller som sätter sig över deras åsikter om barnens fostran och utbildning, försvagar vår välfärd.

I de växande socialhjälpsköerna trängs nu allt fler vanliga familjer, vars enda problem är att pengarna inte räcker – när skatten är betald. Det blir relativt sett mindre tid och pengar över till dem som har verkliga sociala problem.

På akutmottagningen trängs de svåra fallen med människor som hellre skulle få ett recept, en omplåstring eller helt enkelt ett råd av en praktiker som kom hem till dem. Statens sociala nät har vuxit, men det har vuxit på andra näts bekostnad. Statens förpliktelser har blivit så många och stora att de viktigaste uppgifterna försvinner i mängden.

Det är därför viktigare än någonsin att bevara och förstärka mångfalden av sociala nät. Det krävs sociala reformer även utanför den traditionella socialpolitiken.

Dit hör skattereformer som ger fler möjlighet att leva på sin lön, spara och bygga upp en egen buffert för påfrestningar.

Reformer som ger fler möjlighet att äga sitt hem. Reformer som främjar en kunskapsskola, normer och fostran och kvalitet i utbildningen. Dit hör också reformer som främjar enskilda initiativ inom vård, utbildning och omsorg.

Sammanfattningsvis bör välfärden vara mycket mer än ekonomiskt välstånd och offentliga utgifter. Vad utskottet här uttalat om inriktningen av välfärdspolitiken bör riksdagen, med bifall till motion So206 yrkande 1, som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 5 bort hemställa

5. beträffande *inriktningen av välfärdspolitiken*

att riksdagen med bifall till motion 1985/86:So206 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

4. Ett handlingsprogram för barn i storstadsmiljö (mom. 7 i hemställan)

av Rune Gustavsson (c) och Ulla Tillander (c) som anser:

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 11 som börjar med "Utskottet delar" och slutar med "avstyrks därför" bort ha följande lydelse:

Även utskottet anser att det är viktigt att beakta de speciella problem som storstadsmiljön kan medföra för barn och ungdomar. Såsom framhålls i motion So251 (c) krävs åtgärder såväl på övergripande plan som på detaljområden för att förbättra barns och ungdomars situation i samhället. Barnmiljörådet, som är ett organ med parlamentariskt inslag, har till uppgift att handlägga frågor rörande bl. a. barns miljö i vid bemärkelse. Utskottet

delar motionärernas uppfattning att regeringen bör låta barnmiljörådet utarbeta ett samlat och övergripande handlingsprogram för att förbättra barns och ungdomars villkor. Motionen tillstyrks alltså.

dels att utskottet under mom. 7 bort hemställa

7. beträffande *ett handlingsprogram för barn i storstadsmiljö*
att riksdagen med bifall till motion 1985/86:So251 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

5. Forskning om ofarliga dentalmaterial (mom. 12 i hemställan)

av Inga Lantz (vpk) som anser:

dels att det avsnitt i utskottets yttrande på s. 17 som börjar med "Socialstyrelsens rapport" och slutar med "alltså avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet delar motionärernas uppfattning att forskningen för att få fram nya ofarliga dentalmaterial måste intensifieras. De forskningsarbeten med denna inriktning som bedrivs på olika håll måste stödjas av samhället. Vad utskottet här uttalat bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottet under mom. 12 bort hemställa

12. beträffande *forskning om ofarliga dentalmaterial*
att riksdagen med bifall till motion 1985/86:So411 yrkande 3 och med anledning av motion 1985/86:So428 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Innehållsförteckning

Sammanfattning 1
A 1. Socialdepartementet 1
A 2. Utredningar m. m. 1
A 3. Forsknings- och utvecklingsarbete samt försöksverksamhet 1
Motioner 2
Utskottet 4
Socialbidragens utveckling m. m. 4
Barns villkor 9
Alkoholforskning 12
Forskning om tandersättningsmaterial m. m. 16
Allergi 18
Barnlöshet 19
Kvinnoforskning 21
Medicinsk etik 22
Hemställan 25
A 4. Extra utgifter 26
Reservationer 26
1. Inriktningen av arbetet för att begränsa antalet socialbidragstagare (mom. 2 i hemställan) av c 26
2. En riksnorm för socialbidragen (mom. 4 i hemställan) av vpk ... 27
3. Inriktningen av välfärdspolitiken (mom. 5 i hemställan) av m ... 27
4. Ett handlingsprogram för barn i storstadsmiljö (mom. 7 i hemställan) av c 30
5. Forskning om ofarliga dentalmaterial (mom. 12 i hemställan) av vpk 31

gotab Stockholm 1986 10781